

калину, васильок” (Нивочин) [2, с. 96], “Квіти прив’єзували, овес, васильки, жито. Вішали такі, як то тепер бублички; то в печі таке випікали” (Гринівка) [2, с. 83].

Обрядові регламентації. На теренах Радехівщини і Путильщини рубання весільного деревця зазвичай було прерогативою молодих хлопців, що займалися цією справою щонайшвидше за кілька днів і щонайпізніше – напередодні весілля. “То хутче, день перед тим. Як я спекла коровай, маю йти на весілля, ну то я не буду в той день вбирати коровай, коли на весілля йду. День перед тим” (Підмонастирок) [1, с. 36], “Котрий [в молодого] дружба, та й той дружба йшов [до лісу] ту косицю різати” (Росільна) [2, с. 11], “Як мав рубати [дружба], то має раз врубати. І два не може врубати – раз треба врубати” (Глибівка) [2, с. 43], “Він [дружба] приніс [косицю] там, до молодого, та й стоє” (Саджава) [2, с. 67], “Казали, аби першу [гілку] зрубав, аби не дві рубав, не три” (Гринівка) [2, с. 83], “То треба за раз зрубати, бо як рубаєш два-три рази, то будеш мати дві-три жінки” (Нивочин) [2, с. 96].

Процес прикрашання деревця на Радехівщині переважно виконувався дівчатами-дружками, тоді як на Богородчанщині ця місія зазвичай покладалася на заміжніх жінок – свах. В обох досліджуваних районах до цієї справи іноді залучали також батьків молодого, або молододі: “Ну, то та [встромляла деревце], що пекла [коровай]. А свати мали прийти і забрати” (Підмонастирок) [1, с. 37], “Прикрашали свахи від молодого, там де коровай пекли. В нас заміжні переважно. Молоді дівчата не” (Дзвиняч) [2, с. 110], “Вже свахи ту косицю готову несли до молододі” (Гринівка) [2, с. 83], “Свахи, старші жінки [вбирали косицю]” (Глибівка) [2, с. 43], “На гору [косиці] чіпляли малесенький калач, дружба чіпляв, і косичку причіпали. [Косичка] – жито, - три-чотири колоски жита, мірту. То вже мама [молодого] чіпляла вищу ту косичку” (Росільна) [2, с. 10].

Якщо на Радехівщині весільне деревце неодмінно виступає в тандемі з короваем, то на Богородчанщині, в якості такого супровідним атрибуту використовували калач, або хліб: “Встромляли [косицю] в хліб, хліб пекли, або калач” (Росільна) [2, с. 11], “В калач пхали, або пекли такий хліб круглий, малесенький, і косицю пхали в цей хліб” (Глибока) [2, с. 29], “В калач [встромлювали косицю], в коровай не” (Глибівка) [2, с. 43], “Колись забивали [косицю] в калач, а тоді вбирали” (Нивочин) [2, с. 96] “Як мали дівчину до видання, чи хлопець мав женитися, то каже: перше мій коровай ріж [з “теремкою”], щоб за твоїм весіллям вони (та дівчина, чи хлопець) вже щоб йшли замож, щоб женилися” (Підмонастирок) [1, с. 36]. Як на Радехівщині, так і на Богородчанщині дуже зважали на те, аби весільне деревце в ході ритуалу не зазнало якихось ушкоджень, адже це вшувало нещастя для родини молододі, або молодого: “[Дружба] давав матері, а мати ту “теремку” брала і вважала, щоб ніхто не зірвав квітки з теї “теремки” і виносила на гору, хovala, чи куди клала її. І та “теремка” мала так бути. На горіщі, за крокву застромила” (Підмонастирок) [1, с. 37], “Той калач має бути цілий. Як вже від молодого йде родина [до молододі], несе той калач і ту косицю, - не дай Боже, щоб він [калач] розломився! Недобре. В мене син так був: одна сестра несла коровай, друга – косицю. На другий день вже йшли в пропій до молодого від молододі, принесли мені [калач] – був розломаний. Я зразу знала, що мені недобре” (Глибівка) [2, с. 43], “Болячися, щоб не зломити вершечок косиці. В нас так було, - чоловик і жінка померли, лишилися двоє дітей сиротами. Зломила одна жінка, - вона хотіла зірвати [калачики з косиці], щоб свою дочку швидше віддати. Вона [жінка] може не хотіла, щоб вона [косиця] вломилася” (Глибівка) [2, с. 44], “Вже як сядуть молоді за стіл [в молододі], як придуть від шлюбу, косиця стоє за столом, і основне, аби не зломити вершок” (Саджава) [2, с. 68]. Символіка плідності весільного деревця яскраво представлена в обох районах за посередництвом призначення певних його компонентів для неодруженої молоді: “Витягнув дружба [квітки з “теремки”] подобував, воно всьо на дротиках, та й повбиралися. Дівчатам, хлопцям квітки понасаджували, та й всьо” (Бєбєхи) [1, с. 45], “Дівчатам по гілочці [“теремка”]. По гілочці дівчаткам давали. Але хто-небудь вхопе ту гілочку, то заміж вийде” (Грицеволя) [1, с. 57], “Вони [дружби] витягнули ті “теремки” і там дівчата хапають ті квітки з неї. Дівчата похапали там з него [“теремця”] ті квітки” (Грицеволя) [1, с. 58], “Ті калачики [з косиці] намагались дружки зірвати, щоб швидше вийти заміж” (Лєсівка) [2, с. 82]. В той час, як на Богородчанщині весільне деревце з певного весілля, виконавши свою функцію, мало залишатися недоторканим, на Радехівщині воно іноді отримувало нове життя, внаслідок використання його в якості атрибуту на інших весіллях: “Оставляли [“теремку”] в коморі. А з комори вже брав, хто там треба було комусь на весілля, брали готову, на друге весілля. Перенесли [“теремку”] на друге весілля. А я беру, бо я маю коровай пєчи, взяла готову “теремку”, вже по весіллю” (Нивичі) [1, с. 92], “Ну, вона зберігалася трохи, та різка – “теремка”, її не викидали” (Нивичі) [1, с. 98], “Прив’єжуть до яблінки до солодкої, та й там зогніє косиця та. Треба, щоб до яблінки солодкої, молодим аби ся добре жило” (Нивочин) [2, с. 96], “Колись – на під [косицю] виносили, аби вона стояла тихонько в куті. Перший [кут], де сходить сонце. Як я пам’ятаю, - на схід сонця, аби тихеньке життє було. Так чогось казали. То тепер косицю на яблінку, а колись... Аби мирно жили, аби мирна та сім’я була” (Гринівка) [2, с. 83], “А вже молодий клав на стрих ту косицю. На стрих, до сонця, - щоб стояло” (Лєсівка) [2, с. 83], “Тепер на дерево кладуть [косицю], а колись – на під, на поді” (Лєсівка) [2, с. 76], “Косицю – на яблінку, коло хати” (Глибівка) [2, с. 44], “Чіпляли до ябліночки, наперед хати. Доки не зов’яло. Ніхто не викидав” (Росільна) [2, с. 7].

Таким чином, розглянувши наявні польові етнографічні матеріали з весільної обрядовості Радехівщини та Богородчанщини, можемо виокремити головні аналогії та відмінності побутування весільного деревця на досліджуваних теренах:

- до спільних рис можемо віднести наступні: за основи для весільного деревця в обох районах слугували хвойні породи дерев (смерека – на Радехівщині, сосна – на Богородчанщині), кількість розгалужень – переважно три, локус утилізації деревця – під (горище), присутність паперових квітів в системі прикрас, небажаність пошкодження деревця під час весілля, продукуючі властивості складових елементів деревця;

- до відмінних: з одного боку, ширше розмаїття варіантів номінацій весільного деревця на Радехівщині, з іншого – універсальність терміну “косиця” на Богородчанщині, що виявляється у його застосуванні на означення інших компонентів предметно-символічної сфери весільного обряду, супровідний атрибут, у який встромлялося деревце (на Радехівщині – коровай, на Богородчанщині – калач, або хліб), особи, що займалися вбиранням деревця (дівчата – на Радехівщині, жінки – на Богородчанщині), більш розмаїта система прикрас весільного деревця на Богородчанщині (злакові, тістяні прикраси, гусяче пір’я), можливість повторного використання деревця на Радехівщині.

Джерела та література

1. Архів ЛНУ, ф. 119, оп. 17, спр. 178-Е, 122 арк.
2. Архів ЛНУ, ф. 119, оп. 17, спр. 299-Е, 119 арк.
3. Гілевич І. Стан і перспективи історико-краєзнавчих досліджень на Радехівщині. – Львів, 2010. – 84 с.

УДК 271.2(477.81/82)

І. Булига

ФОРМИ ПРАВОСЛАВНОЇ РЕЛІГІЙНОСТІ СУЧАСНОЇ ВОЛИНИ: СПРОБА ТИПОЛОГІЗАЦІЇ

У статті проаналізовані типи православної релігійності сучасної Волині. Зокрема визначено, що на початок ХХ століття у цьому регіоні йде процес формування образу "нового віруючого" з відповідними типологічними характеристиками.

Ключові слова: типологія релігійності, «новий віруючий», воєцерковлена релігійність, масова релігійність.

The paper analyzed the types of modern Orthodox religious Volyn. In particular, specifies that the beginning of the twentieth century in this region is in the process of forming an image of the "new believer" new typological characteristics.

Keywords: typology of religion, "new believer" church religion, mass religiosity.

Сучасна соціокультурна реальність, світова глобалізація, наслідки науково-технічного прогресу, зрештою криза європоцентристської цивілізації, що спирається на іудео-християнську традицію, секулярні тенденції зумовлюють трансформацію релігійної сфери у наш час. Як наслідок, з однієї сторони релігійний традиційний світ, з іншої – постмодерний, породжують перехід від традиційних форм життя до сучасних. Відповідно формуються групи «нових» і «традиційних» віруючих. Саме ж трактування «новий тип віруючого» набуває у нашому контексті особливого значення, оскільки стосується конкретної релігійної традиції, зокрема православ’я та досліджується у контексті релігійної ситуації сучасного Волинського регіону. Відтак метою нашого дослідження постає типологізація форм православної релігійності сучасної Волині.

Питання про те, наскільки релігійність сучасних православних відрізняється від традиційної, залишається доволі дискусійним. Зрештою, посеред наукової спільноти триває суперечка стосовно трактування пострадянського релігійного відродження як повернення до традиції чи як формування «нового православ'я» і відповідно «нового типу» віруючих. Серед сучасних дослідників, які займаються цією проблематикою можемо, насамперед, назвати П. Баєва, В. Докаша, Н. Дудар, І. Ломаку, М. Мітрохіна, Г. Олпорт та інших.

У структурі типології орієнтації релігійної особистості покладені два критерії: свідомість та поведінка. Вплив релігії на свідомість і поведінку людей фіксує поняття «релігійність» (прояв суб'єкта, в ролі якого постає людина (індивід, група, колектив, певне суспільство). Беззаперечним є той факт, що на початок XXI століття релігійна свідомість набула своїх особливих рис.

Сучасний стан релігійної свідомості українців, відтак і волинян, вітчизняні науковці характеризують двозначно. З одного боку, як релігійну свідомість, характерними рисами якої є відкритість, адогматичність, демократичність, гнучкість, індивідуалістичність тощо, а з другого – такою, що відзначається духовною ентропією, еклектикою, невизначеністю, фрагментарністю, популізмом, конформізмом [4, с. 134]. Зрештою ця розмитість релігійної свідомості свідчить про складність та неоднозначність релігійних процесів, що відбуваються в Україні в цілому та Волині зокрема.

Також релігійна поведінка (дотримання конфесійно-формалізованих вимог, обрядів, церемоній, участь у соціальній, просвітницькій, благодійницькій діяльності релігійної спільноти) зазнає змін. З однієї сторони релігійну поведінку православного-віруючого Волині активізує психологічний клімат, коли «церковність» набуває рис соціально легітимізованої і заохочуваної поведінки людини. З іншої ж сторони сучасний православний віруючий (причому таких є більшість у кількісному відношенні) не докладає жодних зусиль для регулярного відвідування храму, молитви, погано знає церковне учення. Його віра еклектична та номінальна. Причому перехід у групу традиційних віруючих з-поміж цієї когорти є малоімовірним та не чисельним і не показує вагомих змін у релігійній ситуації регіону.

Характерно, що згідно наших спостережень мотиви цієї групи віруючих відвідати храму полягають у констатації: «Йду до храму, бо свято», «Йду до храму, бо так потрібно», «Йду до храму, бо так роблять знайомі» і т. д. Відтак ми прослідковуємо специфічну рису української релігійності, яку називають релігією меншості «від імені більшості», тобто ситуацію, коли релігійність маніфестує активна меншість, а більшість не просто ставиться до цього з розумінням, а й виразно підтримує те, що робить меншість (відзначає релігійні свята, виконує обряди, живе згідно традиції), але не інституалізується.

Зрештою, у цій ситуації показовим є дослідження українських науковців в Україні в цілому. Зокрема, навіть серед тих, хто визначає себе як «невіруючий», 7% відвідує релігійні служби в дні релігійних свят, кожен третій вважає за необхідне відправляти релігійну службу на честь народження людини, а кожен п'ятий переконаний в обов'язковості поховальної служби. Загалом же згідно з аргументами доцільності обрядів посвячення в релігію та одруження, які висловили респонденти, формуються вони у багатьох на засадах еклектичності, на основі фрагментації релігійного життя, поєднання традиції і моди, визнання магичності релігійних цінностей. Лише для небагатьох релігійна діяльність є усвідомленою і цінною саме завдяки її внутрішньому змісту [4, с. 129].

У сучасному суспільстві традиційним є поділ усіх віруючих на два типи: масовий і воцерковлений. Для першої характерний поверхневий рівень релігійних переконань, слабкість релігійної віри, пасивна релігійна діяльність, повільне засвоєння релігійних ідей, норм, цінностей, виражена ритуалістичність, конформізм, декларативність. До цього типу відносять неінституційовану постмодернову релігійність як позацерковний «дифузний» вияв релігії. Воцерковлена ж релігійність вирізняється цілісністю, вираженістю, ґрунтовністю релігійних переконань і їх максимальною відповідністю конкретним релігійним вивченням, високою інтенсивністю релігійних почуттів та переживань [3, с. 9]. Окрім того цей тип релігійності характеризується вимогливістю до виконання релігійних практик, усвідомленням їх самоцінності, замученістю до релігійних організацій, участю в соціальній, просвітницькій, благодійницькій та іншій діяльності релігійних громад На Волині досить часто масову релігійну свідомість розглядають з позицій її регіональної специфіки, визначаючи ступінь релігійно-православної присутності через співвідношення кількості православних і не православних християнських конфесій.

Сучасні дослідники наголошують на існуванні у православній спільноті різних груп віруючих із відмінними пріоритетами у розумінні церковного життя. Такий підхід дозволяє виокремити наступні типи сучасної релігійної свідомості: культову («ритуалісти»-миряни і «требовиконавці»-священнослужителі); політичну («православні патріоти» і «християнські демократи»); аскетичну (чернецтво); естетичну (сприйняття Церкви насамперед в параметрах храмового дійства як синтезу мистецтв); ліберальну (орієнтоване на творче перетворення церковної дійсності в руслі «духовної свободи») [6, с. 486]. Зрештою цей «внутрішньоцерковний плюралізм» призводить до виокремлення різних груп віруючих. Здобутки російських вчених ми можемо певною мірою і екстраполювати на українські терени, зокрема Волинський регіон. Тому, підсумуємо, що виокремлені групи віруючих мають різне бачення шляхів до вирішення актуальних проблем сучасного православ'я в Україні. Приміром: як Церква має відноситися сьогодні до сучасного суспільства і як впливати на нього, як відноситись до тих соціокультурних процесів, які відбуваються на Заході і на Сході? Неоднозначність і поліваріативність відповідей на ці питання різними православними конфесіями свідчить про кризу ідентифікаційних процесів сучасного українського православ'я.

Низка проблемних питань виникає під час інтерпретації типологізації форм православної релігійності. Спираючись на результати досліджень українських та зарубіжних вчених та наші власні спостереження, виокремимо певну типологію православних віруючих, які присутні на Волині:

- глибоко віруючий; віруючий, віруючий відповідно до родинних цінностей; церковно-віруючий або ритуаліст; віруючий-конформіст; байдужий або ідентиферентний віруючий [4, с. 132-133];
- віруючі з пріоритетом на релігійну орієнтацію; віруючі з релігійною орієнтацією, яка не є провідною; віруючі з релігійною орієнтацією, яка підпорядкована нерелігійним мотивам; ті, що вагаються між вірою і невір'ям [6, с. 149-150];
- переконаний віруючий; формальний віруючий; віруючий проміжного типу; бездіяльний віруючий [6, с. 149-150];
- індивіди із зовнішньою (нерозвинутою релігійною орієнтацією); індивіди із внутрішньою (справжньою) релігійною орієнтацією [6, с. 130];
- віруючі, як активні члени релігійних общин; віруючі, які дотримуються релігійних обрядів; віруючі, які регулярно відвідують богослужіння; віруючі, які рідко відвідують церкву і дотримуються православних обрядів; віруючі, які не приймають офіційну церкву; ті, які вагаються між вірою і невір'ям [6, с. 149-150].
- глибоко набожні; віруючі за традицією; формальні (для іміджу) парафіяни; конфесійно невизначені, випадкові богошукачі [2];

Окрім того у наукових дослідженнях здійснюються спроби типологізації форм внутріцерковної православної релігійності. Зокрема класифікацію воцерковлених віруючих подає М. Мітрохін. Вчений поділяє останніх на три категорії – вікову, традиційну, світоглядну. До першої він відносить переважно пенсіонерів та «хранителів» православних традицій. Другу складають вихідці із православних сімей, що зберігали (навіть у радянську добу) і зберігають віру й належний православній традиції спосіб життя. Третю категорію, за М. Мітрохіним, складають активні та ініціативні групи людей, духовні пошуки яких сприяли до навернення у православ'я. Останні поділяються на модерністів і фундаменталістів [5, с. 52]. Зрештою таку класифікацію також можна екстраполювати на реалії сучасного Волинського регіону.

Безумовно, вивчаючи форми релігійного самовираження, які об'єднують людей у православні общини, необхідно закцентувати увагу на системі релігійної соціалізації, принципах соціокультурного розвитку, релігійному вихованні і т. д. Процес «оцерковлення» (як залучення віруючого до релігійної громади, засвоєння норм та цінностей поведінки) у православній традиції ототожнюється з процесом релігійної соціалізації. З точки зору Православної церкви, процес оцерковлення передбачає залучення людини до церковних віроповчальних знань, досвіду церковно-статутної дисципліни й молитовно-євхаристійного богослужбового життя, духовного керівництва, особистого духовно-морального життя в родині. Характерно, що в масовій свідомості вкорінено образ «справжнього православного віруючого», який послідовно виконує всі релігійні приписи, беззаперечно вірить у фундаментальні положення своєї Церкви, регулярно відвідує богослужіння, має ґрунтовні релігійні знання і демонструє високоморальну поведінку. Зрозуміло, що цей «ідеальний тип» віруючого недосяжний.

За сучасних умов інформатизації суспільства, активного розвитку інформаційних технологій інформація із життя православних конфесій стає доступною. Зовсім не обов'язковим є для людини прояв власної релігійної ідентичності через конкретні практики (насамперед відвідування храму та участь у спільній молитві та інших релігійних практиках), а увімкнувши телевизор можна бути присутнім на богослужінні в режимі телевізійної трансляції. Так, наприклад, щонеділі такі телевізійні та он-лайн трансляції відбуваються на Рівненському державному телебаченні із Свято-Покровського собору м. Рівного. До того ж, із доступних безкоштовних телевізійних супутникових каналів декілька мають релігійне спрямування. Таким чином, на зміну храмовому приході телевізійне або віртуальне сприйняття відправ і богослужінь.

Відтак констатуємо, що сьогодні той шлях, що приводив людину до сповідання православної традиції, уже не спрацьовує. Релігійні традиції не завжди транслюються від батьків до дітей, а навпаки, можуть конструюватися особою в залежності від власних вподобань (політичних, економічних, культурних). Момент вибору при цьому супроводжується релігійною творчістю. Світ здійснив «крок від долі до вибору» (П. Бергер). На думку західних соціологів така переорієнтація характерна для сучасного протестантизму та католицизму. На нашу думку, такі явища властиві і сучасному православ'ю.

Безсумнівно, сучасне суспільство вимагає нових, мобільних форм вияву своєї релігійності. Особливо такі процеси характерні для молодіжного середовища. Вони охоплюють сумніви, пошуки, переходи із однієї конфесії до іншої. Нерідким, сьогодні, на Волині є факти, коли можна зустріти молоду людину, яка відвідує поряд із православною і інші релігійні конфесії (за нашими спостереженнями здебільшого протестантські).

Цей вибір багато в чому є можливим завдяки наявному релігійному плюралізму – «простору релігійних пропозицій», «релігійному супермаркету». Відтак релігійна ідентичність почасти для сучасного православного віруючого (особливо молоді) перестає бути стійким традиційним феноменом, а стає навпаки змінним конструктом. Адже, людська природа передбачає постійне оновлення, внутрішні зміни на зовнішні сигнали. Тому, людина, яка отримує шквал релігійної інформації (американські протестантські проповідники, східні гуру, тренінги із самовдосконалення, астрологічні прогнози, групи йоги, проповіді буддистських лам і т. д.), не завжди опиняється у ситуації стійкості власного конфесійного вибору.

Причини цього явища можуть бути самими різними: від відсутності довіри до традиційних інститутів світської і духовної влади, до непевненості і невизначеності людського існування. Досить часто такі процеси відбуваються як наслідок падіння авторитету духовних лідерів православних конфесій. Таким чином, низка людей не мають чітко вираженої релігійної ідентичності, здебільшого остання стає розмитою і фрагментарною. Відтак найважливіший символ для побудови релігійної ідентичності у свідомості сучасного православного віруючого втрачає нормативний показник. Із цієї «втраченою» розуміння віруючим релігії, віри, церкви перестає бути унормованим. Причому він стає глибоко індивідуальний. Релігія перетворюється в релігійність, а ядро релігійності – це пошук «власного Бога», який перебуває поза конфесійною різноманітністю і можна стверджувати, що релігійний фактор виходить за межі конфесійного середовища. Тому релігійна віра і релігійна практика стають особистою справою кожної людини, саме поняття «віруючий» стає більш розмитим і невизначеним, створюються об'єктивні умови для розширення поняття релігійної групи та релігійного інституту. На Волині дедалі стійкіше утверджується «атомізований» тип релігійного життя: є віруючі, є храм, проте власне община відсутня релігійної поведінки, для якої є чужим участь в общинно-приходському житті. Для більшості прихожан особисті відношення із священником не потрібні: вони приходять на богослужіння, моляться, приймають участь у таїнствах, часто при цьому відвідують декілька різних храмів. Ніякої потреби в будь-яких відносинах з іншими членами приходу вони не відчувають. Для духовенства такий уклад також стає природним.

Таким чином, одним із головних трендів розвитку релігійності на Волині (як і в Україні) стає так звана релігійна конверсія, в результаті якої індивід втрачає традиційний конфесійний статус (здебільшого православного віруючого) і набуває нових релігійних і квазірелігійних ідентифікацій. Тому, якщо мешканці Волинського регіону (як до слова й інших регіонів теж) все ж ідентифікують себе з належністю до певної релігійної традиції – у нашому випадку православній, вони не завжди розділяють її віровчення, приймають участь в її обрядах, є активними членами релігійної общини, переймаються її життям. За умов, коли великі групи людей отримують неефективну релігійну соціалізацію, суб'єктивна релігійність схильна бути різноманітною, ніж організована релігійна діяльність.

Окрім того не можемо обійти і того факту, що в сучасну епоху постмодерну, православні віруючі, для того щоб зберегти власну ідентичність та відтворити її в нових, якісно інших соціокультурних умовах (відмінних від традиційного суспільства в якому формувалось православ'я) звертаються до так званих витоків релігії. Останнє призводить до розгортання у релігійній системі православ'я такого феномену як релігійний фундаменталізм. Останній, базуючись на православній традиції, виокремлює з неї вибір певних притаманних їй символів. На цій основі створюється насамперед ідеологічний конструкт, який заявляє на права відродження ядром релігійної традиції. Загальними основами сучасного православного фундаменталізму оголошуються: безкомпромісний антикуменізм, антикатолицизм, антисектанство, антилібералізм, антиіндивідуалізм, критика «західних цінностей».

Зокрема на Волині такі тенденції характерні для віруючих Української православної церкви Московського патріархату. Замість конструктивної політики в церковній сфері, Патріарх Кирил, із-за прагнення зберегти українські території у лоні Російської православної церкви Московського патріархату (до слова волинські території – це один з найчисельніших регіонів наявності віруючих цієї юрисдикції), перейшов на позиції крайнього фундаменталізму. Причому першою речю РПЦ заявляє, що між Європою та цивілізаціями православною і «руською» існують відмінності із-за розбіжності у сприйнятті фундаментальних цінностей. Патріарх наполягає на необхідності антизахідної ідентифікації для Росії та сусідніх країн (насамперед України та Білорусії). Відтак православна цивілізація і «Русский мир» мають знайти себе у багатополосному світі у результаті протистоянь західному стилю життя. Причому, православні звільняються від обов'язку прийняття загальноєвропейських цінностей. А таким критерієм прийняття/неприйняття європейських цінностей має стати Традиція.

Соціальною базою православного фундаменталізму на Волині за нашими спостереженнями, є здебільшого жінки старшого покоління, в меншості – інтелігенція (в основному російськомовна). Проте прихильники радикального фундаменталізму у православ'ї на Волині складають незначну частину віруючих, але стабільну.

Відтак, ми можемо стверджувати, що на початок ХХІ століття йде процес формування образу сучасного віруючого з новими типологічними рисами: він «помолодів», став більш освіченим, соціально активний, чужий політичному індивідуалізму, намагається поповнити свої знання, використовуючи досягнення сучасної науки і техніки, використовувати у своїй діяльності найновіші інформаційні засоби. Це дає нам підстави стверджувати, що «новий тип» долає стереотип того, що віруючі у своїй більшості – це соціально-пасивна маса пенсіонерів і домогосподарок, далека від проблем, які хвилюють суспільство.

Безумовно, що неодноразовність думок українських і зарубіжних науковців відображають різноманітний спектр типологізації православної релігійності. Проте, ці типи, виділені різними авторами, описують одні і ті ж соціальні реальності. Тому, на нашу думку, саме вони є поширеними і необхідними складовими картини сучасного «православного світу» Волині. Хоча існування різних груп віруючих із відповідними пріоритетами у розумінні церковного життя, говорить по-неоднакове сприйняття Православної Церкви. Тому очевидним сьогодні є пошук Церкви як цілісності, активної суспільної і духовної сили у якій є що запропонувати суспільству, яке переживає кризовий стан.

Джерела та література

1. Баев П. А. Религиозное и нерелигиозное сознание российского общества эпохи перемен: проблема типологизации / П. А. Баев // Вестник Адыгейского государственного университета. Серия 1: Регионоведение: философия, история, социология, юриспруденция, политология, культурология. – 2010. – № 1. – С. 148–159.
2. Докаш В. Релігійність українського суспільства в її сучасних соціологічних вимірах Взаємовідносини Церкви і суспільства в умовах соціально-політичної кризи в Україні / В. Докаш // Держава і Церква: форми взаємодії в умовах трансформації українського суспільства : матеріали Міжн. наук.-практ. Інтернет-конф. 28-29 травня 2014 р. / за заг. ред. проф. Докаша В. І. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2014. – С. 67–76
3. Дудар Н. П. Релігійність в українському соціумі: детермінанти і характеристика сучасного стану: автореф. дис... канд. Соціол. наук: 09.00.11 – релігієзнавство / Дудар Наталя Павлівна; Ін-т філос. ім. Г. С. Сковороди НАН України, 2002. – 20 с.
4. Ломака І. Між інтеграцією і модернізацією. Політологічний аналіз інтеграційної ролі релігії в умовах модернізації українського суспільства / І. Ломака. – Монографія. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2009. – 196 с.

5. Митрохин Н. Русская православная церковь: современное состояние и актуальные проблемы / Н. Митрохин. – М. : НЛЮ, 2004. – 648 с.
6. Кырлежев А. И. Феномен «православной идеологии» // Вопросы религии и религиоведения. Вып. 1: Антология отечественного религиоведения [Текст] : сборник / сост. И общ. ред. О. Ю. Васильева, Ю. П. Зуева, В. В. Шмидта. – Ч. 4 : Кафедра государственно-конфессиональных отношений РАГС. – С. 485–500.
7. Олпорт Г. В. Религиозная ориентация личности и предрассудки / Г. В. Олпорт // Личность в психологии. – СПб. : Ювента, 1998. – С. 188–210.

УДК [93/94:908]:37

С. Грипич

ІСТОРИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО ЯК ОСНОВА СУЧАСНОЇ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ (НА ПРИКЛАДІ ІСТОРИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ РІВНЕНЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ)

У статті аналізується сутність історичного краєзнавства, формування патріотизму у середовищі студентів Рівненського державного гуманітарного університету в цілому та історичного факультету, зокрема. Увага надається завданням історичного краєзнавства та їх значенню для виховання української молоді в сучасних умовах життя.

Ключові слова: історичне краєзнавство, патріотизм, краєзнавці, Рівненський державний гуманітарний університет, історичний факультет, студенти, навчальний процес, виховання молоді, історична освіта.

The article analyzes the nature of historic study, the formation of patriotism among students Rivne State Humanitarian University in general and the Faculty of History, among others. Attention is given the task of historic study and their implications for the education of Ukrainian youth in modern conditions of life.

Keywords: historical studies, patriotism, historians, Rivne State Humanitarian University, History Faculty, students, educational process, education of youth, history education.

Виховання патріота в сучасному українському суспільстві має величезне значення. Патріотизм, як відомо, найважливіший духовно-моральний чинник збереження суспільної стабільності. Разом із тим, патріотизм – це природна прив'язаність до рідних місць, мови, культурних традицій. Любов до Батьківщини у кожного проявляється в свій час і по-своєму. Спочатку це відбувається несвідомо, коли дитина тягнеться до батьків; піростаючи, вона починає відчувати прихильність до друзів, рідної вулиці, села чи міста. І тільки дорослішаючи, набираючись досвіду і знань, вона поступово усвідомлює свою належність до Вітчизни.

Формування патріотизму в нашій країні все частіше розглядається як можлива національна ідея, здатна згуртувати наше суспільство на шляху зміцнення могутності України. Реалізація програми немислима сьогодні без активної краєзнавчої діяльності шкіл, вищих навчальних закладів позашкільних установ. Саме такі завдання сьогодні ставить перед собою і увесь педагогічний колектив Рівненського державного гуманітарного університету, а історичного факультету – особливо.

Головною метою цієї статті є спроба показати автором переваги виховання громадянина України, патріота малої батьківщини, знаючого і люблячого свій край в цілому та місто Рівне, зокрема.

Спіраючись на власний досвід, усвідомлюю, що кожен педагог сам повинен підходити до вивчення місцевої історії як дослідник і пам'ятати свою відповідальність за наукову цінність фактичного матеріалу, який він використовує в навчальному процесі. Тому, представленою статтею окремо хочеться зробити свій внесок у розвиток краєзнавства, культури краю, доповнити знання про його історичні особливості та унікальність.

І чим глибшими, повнішими, яскравішими і змістовнішими будуть знання студентів про рідний край і кращих його людей, тим більш дієво відзначаться вони у формуванні шляхетного морального почуття: інтересу і любові до свого краю, глибокої поваги до патріотичних традицій земляків, а - головне - вони згодом допоможуть вже своїм учням завдяки доступним, близьким прикладам із навколишнього життя зрозуміти сутність і повноту патріотизму, як почуття обов'язку перед народом та Батьківщиною. Також вища школа покликана прищеплювати студентам почуття любові до Батьківщини, колективізму.

Однак починати процес формування патріотизму і любові до рідного краю необхідно ще в шкільному віці, учням середніх загальноосвітніх шкіл. Поняття «Батьківщина», «Вітчизна» закономірно асоціюються дітям ще в шкільному віці з тим місцем, де знаходиться рідний дім, школа, тобто з конкретним містом, селищем. Від того, наскільки діти добре знають і люблять історію свого краю, залежить і глибина патріотичного почуття школярів.

Слід враховувати також, що студенти сьогодні стали іншими. Вони вже інакше сприймають історичну інформацію, фахова література в їх навчанні як джерело інформації займає, на жаль, не перше місце, а ресурси мережі Інтернет та ЗМІ посідають домінуючу позицію. Тому й роль викладача посилюється, залишається важливою, такою, що повинна спрямовувати інтерес студентства до збору та вивчення історіографії з історичного краєзнавства.

Суттєве значення для вдосконалення історичного краєзнавства і, в цілому, історичної освіти у ВНЗ, мають нові праці з історії. Дослідження вчених-істориків надали значну допомогу в подоланні старих підходів до змісту навчальних програм, підручників історії, в тому числі й з історії рідного краю, сприяли в застосуванні на практиці багатofакторного підходу до вивчення історії та її викладання.

Дослідженням особливостей організації краєзнавчої роботи серед студентів у різний час займалися О.Барков, Е.Беркович, К.Валіцька, О.Горбик, О.Дімін, О.Дьякова, А.Епштейн, Л.Єрмолаєва, Ю.Журавський, Б.Зайцев, В.Калініченко, Д.Кацуба, Н.Комаренко, І.Корнейчик, Б.Корогод, С.Куделко, М.Кучменко, І.Лаврентьев, М.Лазунова, В.Латишева, О.Лугова, Г.Манюшин, Б.Мігаль, Н.Мілонов, В.Міхеев, Д.Михайличенко, А.Парфіненко, В.Пікалов, Т.Пікалова, Л.Плиско, С.Посохов, О.Рябокобила, К.Строев, П.Трощак, Г.Чернявський, Т.Шерстюк, Б.Шрамко та інші науковці.

Основні джерела історичного краєзнавства можна згрупувати за такими видами і підвидами (так звана традиційна структура):

1. Археологічні джерела з історії рідного краю: а) археологічні пам'ятники; б) археологічні розкопки і розвідки, їх описання та публікація; в) археологічні музеї.

2. Етнографічні матеріали: а) фольклор; б) житло, побут; в) одяг, прикраси.

3. Пам'ятки архітектури.

4. Пам'ятки образотворчого мистецтва: а) пам'ятники мистецтва; б) прикладне мистецтво; в) скульптура; г) народні традиційні ремесла і промисли.

5. Письмові джерела: а) рукопис; б) книги; в) періодична преса.

6. Усні джерела: а) топоніми і антропоніми; б) усна народна творчість.

7. Архіви та їх фонди [6]

Однак, проблема розвитку історичного краєзнавства у контексті формування патріотичних почуттів серед молодого покоління українців ще залишається досить актуальною. Сьогодні ще необхідно докладати значних зусиль до аналізу цієї теми та реалізації її у практичному житті.

Очевидно, що результати патріотичного виховання молоді засобами історичного краєзнавства покаже життя, але перші висновки можна зробити вже. І головний результат станом на сьогоднішній день – це інтерес студентів РДГУ до краєзнавства і вивчення історії рідного краю.

Продовжуючи думку, зазначимо, що історичне краєзнавство – один з елементів історичної освіти в Україні та в нашому вищому навчальному закладі. Воно абсолютно логічно є важливим засобом зв'язку вищої школи зі щоденним життям людей і різними життєвими обставинами. Вершиною ж патріотичного виховання є усвідомлення себе громадянином України.

Безсумнівно, що потужним засобом виховання майбутнього громадянина-патріота є краєзнавство. Проте, можливості виховання патріотизму у піростаючого покоління, закладені в історичному краєзнавстві, не реалізуються самі по собі, необхідна цілеспрямована, систематична діяльність педагогів, розробка відповідних навчальних програм, методичних рекомендацій тощо. Оптимальним вирішенням побудови цілісної системи історико-краєзнавчого освітнього простору, на наш погляд, може виступати і музейна педагогіка. У зв'язку з цим – доречним стане створення у ВНЗ України невеликих музеїв і краєзнавчих куточків.